

Vivíem a Tessalònica en un carrer estret i petit que donava a una avinguda. A la nit, contemplava les estrelles des del terrat de casa i somiava que viatjava pel món. Cada estel del firmament era un diamant per a mi. Quan els gats estaven en zel sentia les seves lluites i marrameus des del llit. Era feliç de poder-me rebregar entre els llençols suaus. Vaig ser un nen relativament mimat, clos en la seguretat confortable de la llar petitburgesa. La mare ens deia que la vida ens alimentava amb una cullereta de plata.

Cada festa de sàbat, la meva germana Rajel i jo ens mudàvem i baixàvem nets i polits al menjador, per sopar. Aquella nit hi havia l'oncle Daniel i la tia Rozita.

—Quina bona olor! —va dir la Rajel.

—*Sàbat xalom* —el papa va entrar al menjador. Duia el seu vestit més elegant. Va tancar la llibreria amb el temps just per arribar al sopar ritual de cada dissabte.

—*Xalom sàbat* —va respondre la mare, que s'havia mudat per a l'ocasió. Acabava de parar la taula i estava apunt d'encendre les dues espelmes.

L'oncle Daniel i la tia Rozita també van saludar amb un «sàbat xalom» sincrònic i van seure a la taula. La família es va disposar a resar el *kidush*, beneir el pa i compartir el vi amb una vella copa de plata, herència d'uns rebesavis dels rebesavis de Tarragona, una ciutat enyorada de Sefarad.

—*Baruj atá Adonai, elojeinu melej haolam, bore peri ha-gafen* —va recitar el papa—. Beneït siguis Senyor, Déu nostre, rei de l'univers, creador del fruit de la vinya.

Les aromes del menjar de les cases veïnes a vegades es barrejaven i confonien a l'hora de sopar. Abans del sàbat, cada divendres, els perfums més succulents i llaminers sortien de les cuines. Ensumava els *pinxos* de vedella que havia rostit la mare i me'n delia. La carn adobada amb herbes, espècies, llimona i vi ens despertaven la gana de tota la família. El cuscús dolç amb ceba i panses arrodonien la sobretaula.

Arribaven notícies inquietants d'Europa central. Es deien coses que feien els alemanys amb els jueus, en virtut d'unes lleis racials que els permetien segregar-los. Fins i tot explicaven que els mataben per fer sabó. El pare no s'ho podia creure, però l'oncle Daniel assegurava que era cert perquè treballava en una oficina consignatària de vaixells i li arribaven notícies de tot arreu. Li ho havia dit Bejerano, un influent home de negocis del qual deien que era agent doble i que solia estar ben informat.

I si ho deia Bejerano, l'oncle Daniel s'hi jugava la camisa. Baruch Bejerano tenia una capacitat especial per fer negocis entre les ombres indefinides que sostenen els poders enfrontats, de la legalitat i la clandestinitat. Sabia nedar i guardar la roba, tenia padrins molt poderosos, era un home de món i un vividor que queia malament als membres més destacats i conservadors de la nostra comunitat. Però al mateix temps suscitava enveja i admiració perquè tenia una solució per a cada problema. Per a nosaltres, tenia un encant especial, sabia fer jocs de mans i tan aviat feia anar una moneda d'una mà a l'altre, en un gest invisible, com et treia un confit de l'orella. Però a la nostra mare no li agradava gaire que ens atanséssim a ell.

Després, la Rajel i jo vàrem anar al llit. Ens volíem quedar per sentir que deien els grans, però el papa no ho va permetre. No estava de bon humor.

—Bona nit, àngels meus —va afegir la mare abans de fer-nos un petó.

Vam marxar al nostre dormitori sense convenciment i vam deixar la porta entreoberta per escoltar el que deien els adults des del menjador.

—Tanca la porta i procura dormir —va demanar el papa, que començava a preocupar-se per el to d'aquelles notícies que arribaven de lluny com una ambaixada de dol i terror.

Em vaig arraulir al meu llit i la capa fosca de la nit es va barrejar amb somnis i quimeres fins que vaig clapar profundament. Però abans d'arribar a conciliar el son vaig poder escoltar frases soltes i paraules noves que em van inquietar. Qui eren aquells, els nazis? Què significava Hitler?

També vaig sentir que Alemanya quedava molt lluny i que estàvem segurs a Grècia, el nou país que va sorgir amb la caiguda de l'Imperi Otomà. Malgrat el nacionalisme dels grecs, que a vegades retallava les aspiracions dels jueus, els Tarragano ens sentíem còmodes a Tessalònica, d'ençà el segle xv en què la nostra família va volar de Tarragona. Del llit estant sentia la conversa dels grans esmorteïda per l'envà. Aquella guerra que deien que estava a punt d'esclatar no arribaria mai, afirmava la tia Rozita. Que no cridessin el mal temps. Amén.

—Tens raó —va dir l'oncle Daniel després de fer una xuclada a la pipa—, segur que són exageracions, producte dels mariners borratxos.

—Sabó? Quins acudits, oi, Melita? —el papa es gratava el clatell amb incredulitat, però estava preocupat.

La responsabilitat, com a guardià del segell del rei Salomó, afectava la salut del nostre pare. Vàrem decidir que aquella festa fariem pícnic a les roques i aprofitariem per pescar com en els bons temps. Segons el doctor Escandarini, al pare li convenia que li toqués el sol a la cara i que aprofités la salabor del mar.

Hauria estat un dia feliç, però els pares no dissimulaven gaire bé el seu disgust. Si venien el nazis, pensaven, s'haurien d'arriscar per preservar la integritat de la relíquia. La mama callava i sense voler enyorava Jerusalem. Evocava la ciutat santa i eterna dels nostres avantpassats, una urbs imaginada que ella no havia vist mai, llevat de gravats i fotografies antigues. Tot i així, formava part dels seus anhels més íntims. Entre somnis i records de somnis mig esborrats, de generació en generació, la mama escoltava el so profund del xòfar, l'instrument fet amb una banya de cabra que sonava des d'una torre de castell del rei David.

Uns parents nostres, Tarragano, hi havien anat a viure ja feia molts anys. Eren sionistes que volien retornar a la terra promesa i treballar-la amb les pròpies mans.

—No sé si hem fet bé de quedar-nos —deia la mare visiblement neguitosa pels mals auguris.

—No t'amoïnis Melita, Grècia és segura —el meu pare intentava calmar-la.

—Famílies de la comunitat jueva de Tessalònica com els Benaroya i els Modiano, que fa segles que viuen aquí, fan tràmits per marxar a Amèrica on hi tenen parents que els reclamaven.

—A nosaltres no ens reclama ningú.

—Els Fernàndez tampoc, i es van embarcar en un vaixell mercant per creuar el Mediterrani fins al port d’Acre, a Palestina.

Es va fer tard i vàrem tornar a casa sense que piqués cap peix i mentre caminàvem el papa ens va explicar una història dels jueus de Tarragona que havia succeït a l’any de la picor. Al barri només hi vivíem jueus i tots parlaven *espanyolit*, no ladí; a Tessalònica no sabíem què era això del ladí. El concepte d’aquesta llengua el vaig descobrir en fer-me gran.

D’ençà dels anys vuitanta del segle XIX, coincidint amb la decadència de l’Imperi Otomà, la ciutat es transformà en una gran potència. La seva indústria convertí el port en un dels més importants de tot l’imperi. El ferrocarril comunicava la ciutat amb Istanbul i Viena, passant per Bòsnia i Sèrbia. De Tessalònica salpaven vaixells amb totxanes, farina, safrà, llegums, vi, tabac i productes tèxtils arreu del Mediterrani. Bona part d’aquell progrés era degut a empresaris jueus.

A casa teníem una coneguda llibreria, la rebotiga era l’oficina on el papa feia negocis des d’una petita tauleta, amb dos telèfons. Allí, probablement va ser la primera vegada que vaig sentir parlar de l’anell del rei Salomó. El meu avi havia sigut rabí, i el pare oficiava de hazan; per tant dirigia els càntics a la sinagoga i les oracions. El recordo entonat càntics litúrgics. Ho feia molt bé i tenia un gran prestigi a la sinagoga. Es veu que els Tarragano teníem alguna relació, amb el segell del rei savi, un fet que sempre em va pesar perquè jo no estava dotat per a la música. La podia gaudir fins sentir que m’acariciava les entranyes i m’inundava de goig, però si la reproduïa cometia, sense voler, un atemptat contra milers d’anys de cultura humana. Per més que s’hi van esforçar els meus mestres i els pares era un desastre. Parlàvem de

la meva educació i es tenien grans expectatives de mi: jo seria el guardià de l'anell i atès que ja havia fet la bar mitsvà, hauria de participar en les cerimònies quan se'm requerís.

No sabia que implicava ser el guardià del segell del rei Salomó. M'havien preparat per això però les veritables proves de la vida s'han de viure en la pell pròpia. Era feliç d'haver rebut aquell honor. Tampoc comprenia a fons l'abast de la joia mítica, ni què significava. M'hauria d'esforçar per exercir dignament les meves funcions quan arribés l'hora. Em va enviar a una escola religiosa francesa, però només hi vaig ser un any. Més tard vaig començar a anar a la Talmud Torà, una prestigiosa escola de la comunitat jueva fundada al segle XVI. Allí s'hi ensenyava grec, hebreu, espanyolit i s'impartien en una o dues hores de francès a la setmana.

A part, començaria a estudiar amb un prestigiós cabalista que es deia Vital Cuenca, un home de llarga barba i cabells blancs, molt savi i molt vell. Ningú em podria considerar un bon cabalista fins que complís quaranta anys.

De Vital Cuenca deien que tenia cent vint anys. La mama, quan estava de broma, assegurava que només en tenia cent dinou. Era un home molt recte. No n'hi havia prou en conèixer profundament l'arbre de la vida amb les seves sefirots, ni en distingir els abismes entre el *Llibre de la Claredat* i el *Llibre de l'Esplendor*. Primer s'havien de complir els manaments de la Torà amb recititud. Segons la nostra tradició calia ser home i haver fet els quaranta anys per ser un cabalista. Potser jo un dia arribar a ser-ho, format pels seus mètodes ortodoxos regits per la llei divina.

Tessalònica, relativament tolerant, era pràcticament una ciutat jueva. Els líders de la comunitat començaven a estar veritablement preocupats per certs indicis

que demostraven que deixarien de ser una bombolla estranya. Europa s'estremia en guerra i les alenades del dolor i de la por ja es començaven a sentir tímidament.

La vida quotidiana també consistia en jugar al carrer amb xavals de la meua edat, entre olors de *hamin*, un estofat de carn amb llegums secs (blat, cigrons i mongetes) que es coïa a foc lent. La ciutat tranquil·la i mediterrània permetia gaudir dels carrers i ens passàvem el dia amunt i avall, sense parar gaire estona a casa.

Després, quan vaig cursar estudis secundaris, en una escola pública, vaig descobrir que darrere del meu barri hi havia d'altres barris i que no tothom era jueu. Allunyar-me dels dominis de la infantesa i penetrar en barris de gentils va ser la meua iniciació al món dels adults.

Era un univers estrany i amb uns codis diferents. El pitjor de tot és que hi havia gent que no ens podien veure, als jueus. Vaig descobrir que ens odiaven. Una vegada vaig ser testimoni d'un fet que no oblidaré: tota una classe de nois cristians sortien de doctrina i es posaven amb tres adolescents jueves, per fer befa.

—Mireu, aquestes jueves.

—La raça dels pèrfids assassins que van matar Jesús —va dir un i tots es posaren a riure sorollosament.

Una de les noies semblava un àngel de pell nívia i ulls clars, ja la havia vist d'altres vegades, però de sobte vaig quedar aclaparat per la seva presència i em vaig sentir fortament atret per ella. La podria haver defensat d'aquells borinots cristians, però em vaig quedar glaçat sense poder moure ni un pèl, vermellot com un pebrot. L'Éster de Medina va donar una empenta al que semblava el mandacot i se'ls va treure de sobre. Per fortuna la cosa no va anar a més, però jo pensava que havia quedat en ridícul davant d'ella. Em va semblar que seria una d'aquelles heroïnes jueves, que mantenien les

tradicions amb orgull i valentia però que no es tallaven davant d'uns galifardeus.

La nova escola feia olor de guix, taronja, suor a l'estiu i fum de llenya a l'hivern, tinta i pols; allí vaig estudiar grec antic i llatí, així com la resta de matèries habituals del programa escolar. Quan tornava a casa arrossegant la bossa de llibres, feia el mateix camí que l'Ester de Medina i, sense voler, la seguia de lluny. Fins que un dia vaig adonar-me que m'agradava i ho vaig verbalitzar. Segons la Torà «primer fou el verb» i sense verb no hi ha res.

Somniava amb ella. Un matí em vaig llevar xop, amb una sensació plaent i desconcertant que anava acompanyada del despertar de la pubertat. Van passar les estacions d'un any i d'un altre, els hivern suaus i gairebé primaverals donaven pas a l'estiu. L'amenaça alemanya seguia latent i cada vegada era més forta. Em feia home i les notícies que arribaven del món eren terribles. Les tropes alemanyes avançaven per diversos fronts. Resultava impossible creuar el continent i sortir d'Europa. Després de la Conferència d'Évian, els Estats Units i Gran Bretanya ja no volien acollir més jueus dels dominis nazis. La resta de països van seguir el mateix exemple. Començava a escampar-se un secret terrible que contenia dos mots: «Solució final». Però la majoria de gent ho ignorava. I ningú, dels que ho havíem sentit, ens ho creïem de veritat, a la bona gent de Tessalònica més aviat ens semblava una mena de fosca llegenda urbana.

Nosaltres, els Tarragano de Tessalònica, estàvem entrampats com la immensa majoria, esperant que no passés res. Confiats en el bon déu d'Israel. La vida quotidiana seguia com sempre i jo tenia el cap ple de pardals, només pensava amb l'Ester de Medina. Feia el possible per creuar-me amb ella, i així vaig descobrir un dels